

виявлення шляху підходу й відходу злочинців з місця події; виявлення шляхів підходу потерпілого; встановлення можливих слідів, що могли залишитися на злочинцях.

Сліди, що можуть бути залишені на місці події, а також місця їх дислокації, були висвітлені нами у відповідній частині дослідження. Це може допомогти працівникам правоохоронних органів у визначенні пріоритетів щодо черговості проведення їх пошуків.

Як зазначає з цього приводу М. В. Салтевський, правоохоронці мають надавати перевагу у проведенні огляду за тими місцями, де відображення злочинця мають найбільшу вірогідність псування чи знищення. Надалі вилучатимуться сліди там, де можливість їх псування чи знищення є меншою. Наведене забезпечує принцип невідкладності, котрий полягає у проведенні дій, спрямованих на збирання доказової інформації і нейтралізацію фактів, що впливають на її втрату [7, с. 271].

В свою чергу, А. Б. Белавін встановив такі напрямки огляду місця події: організаційно-пізнавальний, який притаманний людській діяльності в цілому; напрямок, який заснований на роботі з доказовою інформацією; напрямок, який створює умови для всебічності, повноти та об'єктивності проведення огляду [1, с. 69].

Підводячи підсумок, констатуємо, що огляд місця події при розслідуванні хуліганства, вчиненого групою осіб, є важливою та першочерговою слідчою (розшуковою) дією. Основними його завданнями в досліджуваних кримінальних провадженнях є: встановлення часу вчинення передбачуваного злочину, часу, протягом якого злочинець знаходився на місці події; визначення місця вчинення злочину; встановлення потерпілого, даних, що характеризують його особу; встановлення осіб, які вчинили хуліганство; визначення мотивів і цілей злочину; встановлення способу і знарядь вчинення хуліганства тощо.

Список бібліографічних посилань: 1. Белавин А. В. Собираение доказательственной информации при осмотре места чрезвычайных происшествий на воздушном и железнодорожном транспорте. М.: Изд-во МГУ, 2001. 207 с. 2. Возгрин И. А. О первоначальном этапе расследования хулиганства // Вопросы теории и практики борьбы с хулиганством. Л., 1975. С. 62–74. 3. Крикунов А. О. Расследование хулиганства: лекция. Киев. НИиРИО Киев. высшей шк. МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1978. 44 с. 4. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітько. Київ, 2001. 682 с. 5. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України Законом № 4651-VI від 13.04.2012 р. / відп. за вип. В. А. Прудников. Харків: Право, 2012. 392 с. 6. Осмотр места происшествия: справочник следователя / рук. авт. кол. А. А. Леви. М.: Юрид. лит., 1979. С. 165. 7. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с. 8. Шепітько В. Ю. Тактика огляду місця події: конспект лекцій. Харків: УкрЮА, 1994. 20 с.

Одержано 08.10.2017

УДК 343.98

Наталія Олегівна ОПАНАСЕНКО,

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОГЛЯДУ ДОКУМЕНТІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВА У СФЕРІ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Під час розслідування шахрайства у сфері житлового будівництва, з метою одержання доказової та орієнтуючої інформації, необхідної для встановлення істини у кримінальному провадженні, проводиться слідчий огляд документів. За результатами цієї слідчої (розшукової) дії слідчий вирішує питання: які документи можуть бути долучені до провадження в якості речових доказів; які документи містять факти та відомості про обставини, що мають значення для розслідування; які документи повинні бути направлені на проведення судової експертизи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію», документом є матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [1]. Кримінально-процесуальний кодекс України документом визначає спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (ч. 1, ст. 99 КПК) [2].

У криміналістичній літературі документи чітко класифікуються за кількома критеріями. Так, у **процесуальному** сенсі є документи – письмові докази і документи – речові докази. Перші мають значення для справи лише завдяки своєму змісту і криміналістичному дослідженню не підлягають, можуть бути замінені дублікатами і копіями. Другі характеризуються тим, що виступають як засоби вчинення злочинів (наприклад відомості на видачу заробітної плати із зазначенням вигаданих осіб), зберігають на собі сліди злочину (наприклад довідка з підчищеними цифрами дати), були предметом злочинного посягання (наприклад вкрадені паспорт і службове посвідчення) або були засобом приховування злочину [3, с. 165].

Під час огляду документа – речового доказу слідчий доступними йому засобами вирішує питання про його справжність, вивчає зміст і форму документа, матеріал і його окремі частини, підписи, відбитки печаток і штампів тощо. Якщо документ є письмовим доказом і використовується як засіб встановлення фактів, то при його огляді особлива увага звертається на ті частини документа, які засвідчують той чи інший факт, або на зміст документа, з якого можна дійти висновку щодо обставин, які цікавлять слідство. Якщо документ має посвідчувальний характер – звертається увага на наявність підпису конкретної посадової особи, номер, дату видачі, відбиток печатки. Зі змісту інших документів стає зрозумілим, яку мету переслідував автор при складанні тексту [4, с. 285–286].

Аналіз практики розслідування шахрайства у сфері житлового будівництва свідчить, що слідчому огляду при розслідуванні зазначеної категорії злочинів підлягають такі групи документів: 1) документи, що посвідчують право на зайняття будівельною діяльністю (дозвільна документація); 2) організаційно-розпорядчі документи фірми-забудовника; 3) документи, які використовуються фірмою-забудовником під час здійснення будівельної діяльності (господарсько-договірні документи); 4) документи бухгалтерського обліку; 5) документи фінансової звітності, що подаються відповідним державним органам; 6) інші документальні джерела інформації.

Важливим завданням слідчого при проведенні огляду документа є виявлення в ньому ознак матеріальної та інтелектуальної підробки. Результати аналізу слідчої практики у справах про шахрайство у сфері житлового будівництва дозволяють виділити такі ознаки підробки, які можуть бути виявлені слідчим у ході огляду документів: 1) помилки в оформленні документа; 2) відсутність одного або декількох реквізитів; 3) розбіжність нумерації сторінок; 4) невідповідність типу і розміру паперу; 5) нерівномірність інтервалів між рядками; 6) нерівномірності шрифту за кольором, типом або розміром; 7) ознаки підчистки, дописки або травлення у тексті; 8) ознаки підробки відбитків печаток та штампів (невідповідність літер типографському шрифту, нестандартна будова цифрових та буквених знаків, неправильна форма овалів та напівовалів, нерівність ліній, неоднакова конфігурація знаків у слові, нечіткі краї штрихів, нерівномірна відстань між знаками в словах тощо); 9) протиріччя у змісті документа; 10) відсутність істотних умов у договорі, невизначеність строку виконання договірних зобов'язань, наявність у договорі пункту про можливість укладення додаткових угод, невизначеність відповідальності сторін за неналежне виконання умов договору; 11) невідповідності між первинними документами бухгалтерського обліку та документами фінансової звітності; 12) розбіжності між різними екземплярами одного документа тощо.

Під час розслідування шахрайства у сфері житлового будівництва обов'язковому огляду підлягає вилучена неофіційна звітна й облікова бухгалтерська документація, робочі журнали, в яких відображені неофіційні відомості щодо проведених фірмою-забудовником фінансово-господарських операцій та укладених із довірцями угод. Такі документи дозволяють порівняти дані неофіційного обліку («чорної бухгалтерії») з даними, що містяться в офіційній звітній документації фірми-забудовника та виявити в них розбіжності, що

можуть вказувати на факт вчинення шахрайства та на інші злочини у сфері господарської діяльності.

У процесі огляду дозвільної документації (свідчення про державну реєстрацію юридичної особи, будівельного паспорту на забудову земельної ділянки, ліцензії на будівництво багатоквартирних житлових будинків, дозволу на виконання будівельно-монтажних робіт тощо) перевіряється наявність всіх необхідних реквізитів документа, голографічних захисних елементів, визначається відповідність документа до бланку встановленого зразка, встановлюються посадові особи державних органів, якими був підписаний такий документ. Під час огляду договорів, що засвідчують факт інвестування в будівництво об'єктів житлової нерухомості з'ясовується зміст таких документів, встановлюється наявність відповідного відбитку печатки або штампа, підпису конкретної посадової особи, яка мала право першого або другого підпису та була відповідальною за господарсько-договірну діяльність фірми-забудовника (компанії-управителя). Особливу увагу необхідно приділяти огляду документів, які містять відомості щодо можливих співучасників злочину та їх ймовірного місцезнаходження (довіреності, записні книжки, паспорти, білети тощо). Якщо на підприємстві фірми-забудовника вівся електронний документообіг, разом із паперовою, огляду підлягає електронна документація.

Слід зазначити, що проведення успішного огляду документів значною мірою залежить від знання слідчим порядку та особливостей документообігу, вмінь та навичок використання методів і прийомів документального аналізу (зустрічної перевірки, взаємного контролю, відновлення кількісно-сумового обліку тощо). З метою забезпечення ефективного проведення огляду документів при розслідуванні шахрайства у сфері житлового будівництва, слідчому до цієї слідчої (розшукової) дії доцільно залучати відповідних спеціалістів – спеціаліста-криміналіста, спеціаліста-бухгалтера (спеціаліста-економіста).

Таким чином, огляд документів є важливою та обов'язковою слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні шахрайства у сфері житлового будівництва. Його якісне проведення дозволить слідчому встановити коло осіб, які можуть бути причетні до вчинення шахрайських дій, спосіб злочину, з'ясувати інші обставини, що мають значення для кримінального провадження та використати документи в якості речових доказів.

Список бібліографічних посилань: 1. Про інформацію: закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 30.09.2017). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квіт. 2013 р. № 4651-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 30.09.2017). 3. Варфоломеева Т. В., Гончаренко В. Г., Бояров В. І. Криміналістика. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 504 с. 4. Криміналістика : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Волобуєва. Київ: КНТ; Самміт-Книга, 2011. 504 с.

Одержано 04.10.2017

УДК 343.982.3

Олександр Олександрович ОРЛОВ,

курсант 4 курсу факультету № 1

Харківського національного

університету внутрішніх справ

ПРО ОКРЕМІ ПРОПОЗИЦІЇ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Законом України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року (далі – Закон) встановлені повноваження поліцейського застосовувати вогнепальну зброю в якості виключного, найбільш суворого заходу примусу. Пункт 4 статті 46 Закону містить чіткий